

ve manasızdır. Yeni fikir mehzandan korkmaz. Bilâkis kuvvetini ispat etmek için içlerinden çıktığı kaynakları serbestçe ilân eder.

5 — Sistem evrensel bir yapı olduğu için - tamamen iktisat sahasında kaldığını iddia etse bile - felsefe kültürüne girilmedikçe kurulamaz.

6 — Malûm manasiyle bir din kurmak sevdasından vazgeçmek çünkü bugünün tecrübeci ve tenkitçi zekâsı önünde nasların yaşamasına imkân olmadığını anlamak.

7 — Her devir ahlâksızlıktan ve buhrandan şikâyetçidir. Bugün bir ahlâk buhranından ziyade eski temayüllerimizle kavrayamadığımız yeni bir insan tipi vardır ve o, ahlâkını beraberinde getirmektedir. O ahlâkın nazârî izahını yapmaya çalışmak (ahlâksızlık vardır) sözünden daha doğrudur.

Hasan Tanrıku

REAYA VE KÖYLÜ

Yazan: Hüseyin Avni. Basıldığı yer: Tan matbaası 1941. Fiyatı: 50 kuruştur. Satıldığı yer İstanbul Üniversite Kitabevi.

Osmanlı imparatorluğundaki feodal nizam hakkında şimdiye kadar ilim adamlarının görüşleri arasında birçok farklar vardır. Bilhassa muhafazakâr hukukçu ve tarihçiler "Osmanlı imparatorluğunda âdilâne bir toprak rejimi mevcut olduğunu" iddia etmektedirler.

"Reaya ve Köylü" muharriri, feodalizmin klâsik tarifini yaptıktan sonra bu iddiaları matbu ve yazma nüshalarda vesikalara istinaden cerhetmektedir. Her şeyden evvel, toprak rejiminin âdilâne olup olmadığı hakkında hüküm vermek için, sipahi beyi ile onun reayası arasındaki istihsal münasebetleri üzerinde tevakkuf etmek lâzımdır. Meselâ: Reayadan biri, sipahi beyinin izni olmadan tarlasını terkedemezdi. Onun hizmetlerini ifaya mecburdu. Bir kelime ile de ifade etmek kabildir: Onun "raiyeti" idi.

Bazı tarihçiler de garp feodalitesi ile şark feodalitesi arasında mukayeseler yaparak, bizde feodal bir nizam mevcut olmadığını söylemek suretile bu meseleyi hallettiğine kanidirler. Halbuki feodal nizam, her tarafta muhtelif şekillerde ve ölçülerde tezahür ettiği için bu şekiller arasında mukayeseler yapmak bizi içinden çıkılmaz mev-

zulara sürüklemiş olur. Her şeyden evvel, Sipahi beyi, malikâne beyi gibi her memlekette ayrı bir isim alan toprak derebeyleriyle köylü arasındaki istihsal münasebetlerini tetkike mecburuz.

Şimdiye kadar Koci Beyden, zamanımızdaki ilim adamlarına kadar, timar ve zeaamet sisteminin rüşvet hâdiselerile inhilâl ettiğine dair ortada bir kanaat mevcuttur. Halbuki bu sistem, cemiyette görülen iktisadî bir inkişafın tesirile zeval bulduğunu görüyoruz. Şehirlerde içtîmâî sınıflar genişledikçe, büyümekteydi. Paraya olan ihtiyaç için gelir menbaı olması da bir zaruret haline girmişti. Bu arada muhtelif bahanelerle timarları ellerinden alınan Sipahi beyleri, saraya isyan ederek Celâlî hareketlerine önyak olmuşlardı. Timarlar, Sipahi beylerinin elinden, hazinenin mültezimleri eline geçiyordu. Maamafih Koci bey hükümdara verdiği ıslahat lâyhalarında, timarların istihkak erbabına verilmemesini bir felâket olarak kaydetmekteydi. Fakat bu ıslahat lâyhalarile tarihin tekerlegini geriye çevirmek mümkün değildi. Timarlar, büyük şehirlerdeki mültezimlerin elinde bir spekülâsyon vasıtasıydı, elden ele devrolunuyordu. Hâkim olan para ekonomisiydi, para ekonomisinin inkişafına muvazi olarak, zaman zaman toprak mevzuatına da yeni hükümler ilâve edilmekteydi. Feodal ekonomi batı bir şekilde çökerken bu arada zamanının icaplarına göre yeni toprak zenginleri meydana doluyordu.

1908 de eçnebi sermayesine karşı kalkınmalar

Yazan: Hüseyin Avni, Basıldığı yer: Akşam matbaası, 1935.
Fiyatı: 20 kuruştur. Satış yeri: Üniversite Kitabevi.

Avrupa sermayesinin Türkiyeye nüfuzu, zaman zaman birçok reaksiyonlara sebebiyet vermişti. Fakat bunun en bariz bir hale gelişini 1893 senesinde görüyoruz. Avrupadan gelen ucuz fabrika mamulâtı karşısında, mahallî sanayii ıslah etmek fikirleri hatıra gelmişti, Babılâlide toplanan bir komisyon, teşviki sanayi kanunu mahiyetinde şu esasları hazırlamıştı:

- 1 — Sanat mektepleri açmak,
- 2 — Esnaf loncalarını, imalâthanelerine anonim şirketlere çevirmek,
- 3 — Yeni kurulacak fabrikalara ait vergi muafiyeti,
- 4 — Sanayi sergisi açmak.

Bunlardan birincisini yapmak kabil olmuştu. Muhtelif vilâyetlerde sanayi mektepleri kurulması, dördüncüsüne gelince, Abdülâzizin beyaz atına binerek açılma merasimine gittiği (Sergii Osmanî) de Sultanahmedde kurulmuştu, fakat bu sergide yerli mamulâtından ziyade Avrupa fabrikalarının mamulâtı teşhir edilmişti.

Babîâlîdeki ıslahat teşebbüslerine rağmen yerli imalâthaneleri modern fabrikalara çevirmek kabil olamamıştı, bu suretle Avrupa sermayesine karşı esnaf mukavemetinden bir netice elde edilememişti.

908 de Avrupa sermayesi Osmanlı imparatorluğunda daha geniş ölçüde bir yer almıştı, demiryolları Alman, Fransız, Belçika, İngiliz gruplarının elinde idi. Şimendifer idareleri yerli ameleye karşı azamî derecede fena muamele etmekteydi, Meşrutîyet ilân edildiği zaman, hatipler "karanlıktan kurtuduk, nura kavuştuk" diye halka hitap ettikleri zaman, ecnebi müesseselerinde çalışan amele de ayaklanmıştı. Bu ayaklanma umumî bir mahiyet almıştı. Neticede mesele hukukçular arasında uzun münakaşaları mucip olmuştu, "tatili eşgal" kanunu da bu ayaklanmaların neticesinde tanzim edilmiş bir kanundur.

Yarım müstemele oluş tarihi:

Yazan: Hüseyin Avni, Basıldığı yer: İstanbul Sinan matbaası 1932. Fiyatı 40 kuruştur. Satış yeri: İstanbul Remzi Kitabevi.

19 uncu asrın ortalarına doğru Avrupa sermayesi (bilhassa İngiliz ve Fransız malî sermayesi) Osmanlı imparatorluğuna nüfuz ederek orada yeni tahâvvüller ve inkişâflar vücade getiriyor, muharrir, bu inkişâf seyrini, köy ekonomisi üzerinde tetkik etmektedir. Köye sermayenin girişinden evvel, köy halkı kendi ihtiyaçları için istihsal yapmaktaydı, köy evlerinde giyilecek eşyası dokunur, hayvan derilerinden çarık yapılırdı. Böyle olmakla beraber, mahallî hususiyetlere göre, muhtelif mintakalarda mahallî sanayi de tessüs etmişti. Meselâ: Ankara tiftikleri mamul olarak "Ankara sofları" namı altında memleketin diğer pazarlarına sevk edilirdi, fakat 1830 dan sonra garp memleketleriyle büyük mikyasta ticaret yapan müesseselerin adamları Ankaraya gelerek doğrudan doğruya tiftik mübayaasına giriştiler, köylüye avans dağıtarak tiftikleri kendi ellerinde topladılar. Bunun üzerine Ankara tiftik mahsulü İngiliz fabrikalarına ham madde vasıtası haline girdi, Ankara köylerinde tahta

el tezgâhları da yavaş yavaş kapanarak tarihe karıştılar. Bir taraftan mahallî imalâthaneler kapanırken, diğer taraftan da birçok tarlalar da pamuk ziraatına elverişli bir hale getiriliyordu. Mançesterde teşekkül eden Osmanlı pamuk şirketi, ziraat nezareti köylüye pamuk tohumları dağılmaktaydı. Bu esnada 1863 de Amerikada dahilî muharebeler cereyan etmekteydi. İngiliz dokuma sanayiine pamuk lâzımdı, bunun için de cenup vilâyetlerinden azamî derecede pamuk tedarik etmek icap ediyordu. Avrupa sermayedarlığı rejimi, bütün dünyaya nüfuz ettiği zaman, her yerde kendi bünyesine uygun şekiller meydana getirmekte, mahallî ekonomiyi, ve bunu takiben de diğer müesseseleri esasen iktisadî bir vahdeti olmyan Osmanlı imparatorluğu memleketlerine nüfuz ettikçe, kendisine daha müsait sahalara aramakta, bu yüzden Babîâlî devlet adamlarını ıslahata sevk etmekteydi. Avrupa sermayesinin ajanlarını, ekalliyetlere men-sup hıristiyan tacirler teşkil etmekteydi. Her şeyden evvel bunların hukukunu muhafaza etmek, tebea arasında müsavat şiarlarını ortaya atmak lâzımdı. Zamanının icaplarına göre, ticaret kanunu da tanzim etmek, ve bunun birçok müesseselerde ıslahat yapmak lüzumu hissedilmekteydi. Fakat başta millî müdafaa olmak üzere, devlet teşkilâtını modern bir hale koymak, mahallî eyalet pašalarının keyfî idarelerine nihayet vermek merkezî bir idare tanzim etmek için paraya ihtiyaç vardı. 1853 Kırım harbinde Londrada Rocild bankasından 3 milyon İngiliz lirası borç alınmıştı, fakat harpten sonra bütçe açığı kapanmamıştı. Bunun üzerine yine Avrupa bankalarından borç almak lâzımdı, bu suretle Avrupa malî sermayesi, Osmanlı imparatorluğunun gelir kaynaklarını zapt ediyordu, bunu takiben demiryolları müesseseleri Avrupa sermayelerinin tevhidi üzerine de Düyunu Umumiye idaresi de teessüs etmişti ki, bu müessese hükümet içinde hükümet şekline girmişti.

1873 den sonra Alman emperyalizminin inkişafı üzerine Osmanlı imparatorluğunun gelir kaynaklarını paylaşma kavgası da yaklaştı. Bağdad demiryolları etrafındaki entrikalar buna bir misaldir. Netice itibarile Osmanlı imparatorluğu iktisaden yarı koloniyel manzarası arz etmekteydi.

Faydalı malûmat veren bu kitabın ilişilecek yegâne noktası ismidir. Osmanlı imparatorluğunun son asrına yarım müstemleke demek doğru değildir. Aynı borçlanma halî Rusyada Fransa ve İngiltere, Fransa da İngiltereye, İngiltere de Amerikaya karşı mevcuttur.